

Sygn. akt III CZP 100/12

UCHWAŁA

Dnia 17 stycznia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Kozłowska (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Bogumiła Ustjanicz

w sprawie z powództwa Gminy L.

przeciwko G. C.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną i o zapłatę,

po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym

w dniu 17 stycznia 2013 r.,

zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy

postanowieniem z dnia 11 października 2012 r.,

"Czy w sprawie o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dokonanej przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli zachodzi współuczestnictwo konieczne po stronie pozwanej, jeżeli drugą stroną czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli byli małżonkowie pozostający w ustroju wspólności ustawowej, którzy wskutek tej czynności uzyskali korzyść majątkową?"

podjął uchwałę:

Małżonkowie są współuczestnikami koniecznymi po stronie pozwanej, jeżeli byli stroną umowy darowizny dokonanej na ich rzecz przez dłużnika i zaskarżonej przez wierzyciela (art. 527 k.c.), a przedmiot darowizny wszedł do ich majątku wspólnego.

Uzasadnienie

Gmina L. wystąpiła z powództwem na podstawie art. 527 k.c. przeciwko pozwanej G. C. o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej (darowizny pieniężnej) dokonanej m.in. na rzecz pozwanej. Powództwo to zostało wytoczone w celu ochrony wierzytelności Gminy obejmującej zwrot tzw. bonifikaty, która została udzielona nabywcy (dłużniczce, matce pozwanej) w związku z nabyciem na własność lokalu Gminy. Sądy *meriti* ustaliły bliżej sekwencję czynności prawnych dokonanych przez dłużniczkę, córkę i męża córki oraz towarzyszący tym czynnościom sposób dokonywania wzajemnych rozliczeń w celu nabycia przez matkę lokalu na własność i kupna ostatecznie większego lokalu dla całej rodziny. Jednocześnie Sąd Okręgowy ustalił, że darowizna pieniężna (w wysokości 81 000 zł) dokonana została na rzecz obojga małżonków (córki i zięcia) pozostających we wspólności majątkowej. Powództwo zostało wytoczone jedynie przeciwko obdarowanej córce i Sąd pierwszej instancji przyjął legitymację bierną tej pozwanej (art. 531 § 1 k.c.). W związku z tym Sąd Okręgowy przedstawił Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne jak na wstępie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z ustaleń Sądu Okręgowego wynika, że obdarowani zostali oboje małżonkowie i przedmiot darowizny (kwota pieniężna) wszedł do ich majątku wspólnego. Przepisy o skardze pauliańskiej nie wykluczają, oczywiście, sytuacji, w której po jednej ze stron zaskarżonej czynności prawnej występuje kilka osób (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2009 r., II CKN 469/10, niepubl.; w sprawie tej małżonkowie mieli status dłużników wekslowych i dokonali darowizny nieruchomości na rzecz osoby trzeciej *in fraudem creditoris*). Status prawny osoby trzeciej w rozumieniu art. 531 § 1 k.c. może mieć kilka osób (np. obdarowanych przez dłużnika). W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmowano dopuszczalność skargi kasacyjnej w sytuacji, w której status prawny dłużnika miał jeden z małżonków, a przedmiot zaskarżonej umowy darowizny, dokonanej przez małżonków, wchodził do majątku wspólnego. Istnieje zatem możliwość uznania za bezskuteczną czynności prawnej w całości, dokonanej przez oboje małżonków, a nie tylko w stosunku do zadłużonego małżonka (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2003 r., III CZP 72/03, OSP 2004, z. 9, poz. 116; wyrok

Sądu Najwyższego z dnia 6 czerwca 2003 r., IV CKN 204/01, OSN 2004, z. 9, poz. 138).

Jeżeli status prawny osoby trzeciej w rozumieniu art. 527 § 1 k.c. mają małżonkowie (obdarowani, art. 888 k.c.), powstaje kwestia prawnego ukształtowania ich legitymacji biernej, gdy przedmiot darowizny wszedł do ich majątku wspólnego (art. 31 § 1 k.r. i o.). Chodzi o to, czy w takiej sytuacji wierzyciel występujący z powództwem na podstawie art. 527 k.c. powinien pozwać obu małżonków jako uczestników koniecznych w rozumieniu art. 72 § 2 k.p.c., czy proces pauliański mógłby toczyć się z udziałem tylko jednego z małżonków.

W literaturze i orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że współuczestnictwo konieczne (art. 72 § 2 k.p.c.) stanowi kwalifikowaną postać współuczestnictwa materialnego (art. 72 § 1 pkt 1 k.p.c.), a jego źródłem może być istota spornego stosunku prawnego lub odpowiedni przepis ustawy. Analiza istoty spornego stosunku prawnego, przesądzającego o współuczestnictwie koniecznym, powinna być dokonywana z punktu widzenia prawa materialnego (zob. np. uzasadnienie postanowienia Sądu najwyższego z dnia 17 stycznia 2003 r., I CK 109/02, niepubl.; z dnia 7 lutego 2007 r., III CSK 227/06, niepubl.; uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 2004 r., III CZP 15/04, OSNC 2005, z. 6, poz. 12).

Należy przyjąć, że treść prawnej relacji między wierzycielem i obdarowanymi małżonkami, ukształtowana w wyniku ich działania i dłużnika *in fraudem creditoris*, uzasadnia współuczestnictwo konieczne obdarowanych małżonków w procesie na podstawie art. 527 k.c. Wierzyciel uzyskuje bowiem jedno roszczenie materialnoprawne przeciwko stronie umowy darowizny (obdarowanym małżonkom) o uznanie darowizny za bezskuteczną wobec niego, ma możliwość skierowania egzekucji do przedmiotu darowizny (art. 532 k.c.), a sytuację strony obdarowanej w toku egzekucji określa przepis art. 533 k.c. Powództwa pauliańskie, skierowane przeciwko obdarowanym (art. 531 § 1 k.c.), może doprowadzić do wydania pozytywnego orzeczenia konstytucyjnego (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2005 r., V CSK 518/04, niepubl.). Ponadto należy ono do kategorii powództw o ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego.

Przesądza to występowanie po stronie pozwanej obojga obdarowanych małżonków jako współuczestników koniecznych w rozumieniu art. 72 § 2 k.p.c. W orzecznictwie Sądu Najwyższego i literaturze przyjmuje się, że powództwo na podstawie art. 527 k.c. stanowi właśnie przykład powództwa o ukształtowanie prawa lub stosunku prawnego (tak np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 1997 r., III CZ 176/77, Prokuratura i Prawo 1998, z. 6, poz. 35).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się także, że w odniesieniu do stosunków obligacyjnych, których źródłem jest umowa, legitymacja procesowa powiązana zostaje z reguły z wszystkimi podmiotami mającymi status stron tej umowy (zob. np. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 września 1969 r., III CZP 65/69). Stanowisko takie można uznać za regułę w zakresie wielopodmiotowych stosunków obligacyjnych powstających *ex contractu*.

Można przypuszczać, że zasadniczym źródłem wątpliwości Sądu Okręgowego stała się przede wszystkim kwestia przesłanek roszczenia pauliańskiego w razie pojawienia się po stronie pozwanej obdarowanych małżonków (art. 531 § 1 k.c.). Sąd Okręgowy dostrzega bowiem wówczas „możliwość spełnienia przesłanek ochrony (...) tylko w stosunku do jednego z małżonków – kontrahentów”. Chodzi tu o przesłankę o charakterze subiektywnym (osoba trzecia wiedziała o świadomości dłużnika działania *in fraudem creditoris* lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się o tym dowiedzieć, art. 527 § 1 k.c.).

Wielość podmiotów tworzących „stronę trzecią” w rozumieniu art. 527 § 1 k.c. i art. 531 § 1 k.c. oznacza, oczywiście, konieczność ustalenia subiektywnych przesłanek roszczenia pauliańskiego indywidualnie w stosunku do wszystkich podmiotów (obdarowanych małżonków). Należy jednak stwierdzić, że taka indywidualizacja podmiotowa przesłanek subiektywnych roszczenia pauliańskiego wierzyciela nie może przemawiać przeciwko przyjęciu współuczestnictwa koniecznego małżonków uzyskujących jako obdarowani korzyść majątkową z pokrzywdzeniem wierzyciela.

Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 k.p.c. podjął uchwałę jak na wstępie.

